

Zlodějské kvarteto – Ovoce a zelenina

Hana Cídllová, Jana Holásková

Katedra chemie Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, Česká republika

e-mail: cidlova@centrum.cz

Milí přátelé!

Připravily jsme pro Vás zábavnou hru – kvarteto. Kromě zábavy Vám přinese i poučení a snad Vás i sblíží se dvěma vědními obory – chemií a biologií. Hra se skládá z 32 obrázkových kartiček, na kterých jsou zobrazeny a pojmenovány některé u nás pěstované druhy ovoce a zeleniny. Kartičky jsou rozděleny do osmi skupin po čtyřech. Základním principem hry je hledání těchto čtveřic. Při jejich hledání rozvíjíte svoji paměť, umění soustředit se a hravou formou získáváte nové vědomosti. Nůžkami nejprve pečlivě vystříhejte jednotlivé kartičky s obrázky a pozorně si přečtete pravidla hry.

Přejeme Vám příjemnou zábavu!

Pravidla hry

1. Na každém listu nahoře je uveden název zobrazeného ovoce či zeleniny. V pravém horním rohu je pak označení karty pomocí číslice a písmene, např. 1A. Čtveřice karet označených stejnou číslicí, ale různým písmenem tvoří jedno kvarteto. Vaším cílem je získat vždy celou čtveřici karet označených stejnou číslicí, např. 2A, 2B, 2C, 2D. Pod obrázkem jsou vytištěny informace o přibližném obsahu některých biologicky významných mikroelementů v daném druhu ovoce či zeleniny.
2. Počet hráčů: Nejméně 3, avšak je-li jich více, je hra zajímavější (nejlépe 5–6).
3. Postup hry: Listy se zamíchají.
4. Rozdají se všechny listy. Případně-li na hráče nestojí počet listů, vyrovnají se rozdíly postupně v dalších hrách.
5. Levý soused hráče, jenž rozdával, si vybere jednu ze svých karet a vyzve kteréhokoli spoluhráče, aby mu dal list, který mu do kvarteta určeného touto kartou chybí. List označí číslem a písmenem uvedeným v pravém horním rohu kartičky a odpovídajícím názvem daného druhu ovoce a zeleniny (názvy zjistí ze seznamu, který je součástí hry). Současně si vybere jeden ze čtyř mikroelementů (Ca, Fe, Cu, I) uvedených na kartě a tento mikroelement nahlas sdělí ostatním hráčům. Žádost tedy např. může znít: *Chci od Petra kartu 2C Angrešt a hraji o železo*. Pro každé kvarteto se mikroelement při prvním požádání určí zvlášť a zapíše se.
6. Od tohoto okamžiku se kvarteto č. 2 hraje o železo (tuto skutečnost si hráči poznačí na společný všem viditelně umístěný papír, aby v závěru hry nedošlo k nedorozumění).
7. Má-li vyzvaný hráč onen list, musí jej vyzývajícímu odevzdat.
8. Tímto způsobem vyzývající požaduje listy (po jednom) od kteréhokoli spoluhráče, dokud se mu daří obdržet žádané listy.
9. Jakmile se mu to nepodaří, je řada na posledním vyzvaném, aby začal s vyžadováním listů stejným způsobem. Může přitom požadovat zpět i ten list, který předtím odevzdal, avšak nikdo nesmí požadovat list z kvarteta, z něhož sám žádný list nemá (třebaže jej předtím měl).
10. Takto hra pokračuje až do shromáždění všech kvartet.
11. Jestliže hráč A přijímá od hráče B poslední, čtvrtou kartu z kvarteta, vyloží všechny tři zbývající karty na stůl tak, aby byly vidět obrázky a obsah mikroelementů. Pokud některý druh ovoce nebo zeleniny na jeho třech kartách obsahuje více nebo alespoň stejně mnoho zvoleného (na počátku hry nahlášeného a na papír zapsaného) mikroelementu, než ovoce/zelenina na poslední, čtvrté kartě, náleží toto kvarteto hráči A. Pokud je ovšem nahlášeného mikroelementu nejvíce v ovoci/zelenině na poslední kartě, získává celé kvarteto hráč B.
12. Hráč, který získal kvarteto, je odloží na hromádku před sebe a získává bod.
13. Kolik kdo získal kvartet, tolik má bodů.
14. Pokyny hráčům: Sledujte bedlivě výzvy i odpovědi svých spoluhráčů, abyste mohli usoudit, od koho asi můžete který list obdržet, až na vás dojde řada. Projděte si před hrou hrací karty, abyste si udělali představu o přibližném obsahu minerálních látek v uvedených druzích ovoce/zeleniny.
15. Za nesprávné odpovědi i za nesprávné výzvy (tj. neměl-li vyzývající žádný list z kvarteta, z něhož nějaký list žádal) je možno předem stanovit trestné body.
16. Vítězem je ten, kdo získal nejvíce bodů.

Seznam hracích karet:

1A	borůvky	1B	maliny	1C	ostružiny	1D	brusinky
2A	rybíz černý	2B	rybíz červený	2C	angrešt	2D	kdoule
3A	broskve	3B	meruňky	3C	švestky	3D	třešně
4A	víno hroznové	4B	hrušky	4C	jablka	4D	jahody
5A	mrkev	5B	brambory	5C	celer	5D	ředkvičky
6A	brokolice	6B	květák	6C	kedluben	6D	hrášek zelený
7A	bílé zelí	7B	salát hlávkový	7C	špenát	7D	rajčata
8A	okurky	8B	cuketa	8C	česnek	8D	cibule

Doplněk k pravidlu č. 11 (jsou-li všichni hráči starší 14 let):

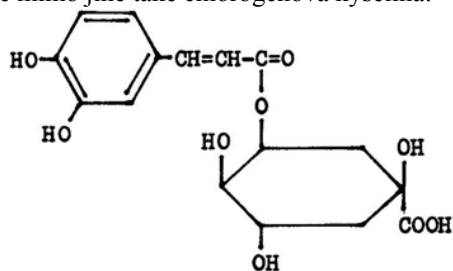
V okamžiku, kdy hráč B bere hráči A celé shromážděné kvarteto, může hráč A situaci ještě zachránit ve svůj prospěch, a to takto: Z dále uvedeného *Seznamu otázek 1* jednu libovolnou vybere a nahlas přečte. Pokud na ni hráč B umí správně odpovědět, kvarteto si ponechá. Pokud to nedokáže, přenechá kvarteto hráči A.

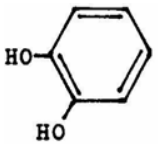
Doplněk k pravidlu č. 13 (jsou-li všichni hráči starší 14 let):

Za shromážděné kvarteto může hráč získat ještě jeden bod, pokud správně odpoví na otázku k tomuto kvartetu, uvedenou v *Seznamu otázek 2*. Celkem tedy za shromážděnou čtveřici kartiček může hráč získat dva body. Pokud hráč neodpoví správně, získá pouze bod za shromáždění kartiček. Seznam správných odpovědí je uveden za seznamem otázek.

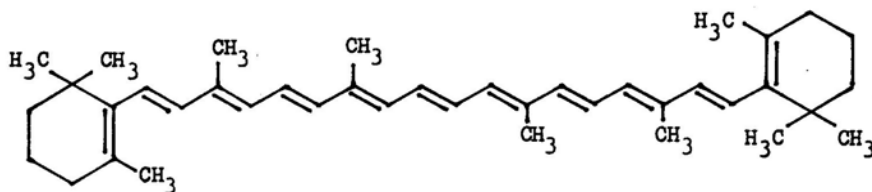
Seznam otázek 1:

1. Co jsou to mikroelementy?
2. V ostružinách je kyselina isocitronová. Jaký je její vzorec?
3. Všechny druhy ovoce v kvartetu č. 2 obsahují poměrně hodně mědi. Víš, odkdy lidé znají a dovedou zpracovávat měď?
4. Všechny druhy ovoce v kvartetu č. 3 obsahují poměrně málo jodu. Jeho velké množství je však škodlivé (jodová tinktura, což je pětiprocentní ethanolový roztok jodu, se používá k desinfekci, tedy k zabíjení mikroorganismů). Jaká je smrtelná dávka jodu pro člověka o hmotnosti 70 kg?
5. V jablkách je mimo jiné také chlorogenová kyselina:

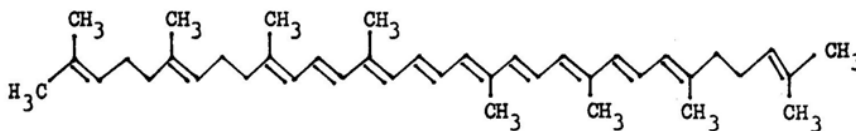
. Jak se nazývá její část se vzorcem ?

6. V mrkvi je hodně β -karotenu, jehož vzorec je:

Kolik atomů vodíku je v jedné molekule β -karotenu?

7. V brokolici je poměrně hodně vápníku. Ten reaguje se šťavelovou kyselinou, obsaženou např. ve špenátu. Napište vzorec produktu a pojmenujte jej.
8. V rajčatech se vyskytuje barvivo lycopen, jehož vzorec je:

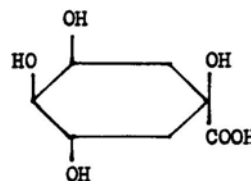

Spočítej, kolik je v jedné molekule lykopenu konjugovaných dvojných vazeb.

9. V cuketě je poměrně mnoho železa. Kterou formu železa dokáže lidský organismus vstřebat a zpracovat: Fe^{2+} , nebo Fe^{3+} ?

Seznam otázek 2:

Kvarteto č. 1: V borůvkách a brusinkách se vyskytuje kyselina chinová, jejíž vzorec je

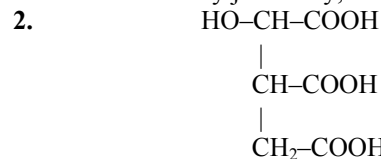

Kolik hydroxylových skupin obsahuje?

- Kvarteto č. 2:** Rybíz obsahuje hodně vlákniny. Ve které fázi života musí mít žena zvýšený přísun vlákniny a proč?
- Kvarteto č. 3:** V meruňkách je hodně mědi. Jaký je její biologický význam?
- Kvarteto č. 4:** Jaký vzorec má kyselina L-jablečná?
- Kvarteto č. 5:** Jod, kterého je v ředkvičkách poměrně hodně, je součástí nějakého hormonu. Jak se jmenuje?
- Kvarteto č. 6:** V brokolici je relativně hodně jodu. Jak se projevuje nedostatek jodu v potravě?
- Kvarteto č. 7:** Ve špenátu je hodně železa. Jak se jmenuje bílkovina, která obsahuje železo a účastní se procesu dýchání?
- Kvarteto č. 8:** V cuketě je poměrně mnoho železa. Která forma železa je stabilnější: Fe^{2+} , nebo Fe^{3+} ?

Seznam odpovědí 1:

1. Mikroelementy jsou látky, které jsou nutné k životu, ale v malém množství. Jejich nadbytek organismům naopak může škodit.

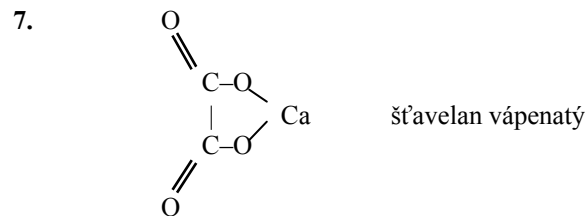

3. Eneolit (doba měděná), přibližně 5 tis. let př. n. l.

4. Přibližně 35 mg.

5. o-dihydroxybenzen nebo 1,2-dihydroxybenzen.

6. 56

8. 9

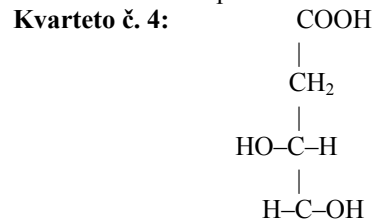
9. Fe^{2+}

Seznam odpovědí 2:

Kvarteto č. 1: 5

Kvarteto č. 2: V těhotenství. V této době se prudce mění obsah a aktivita hormonů v těle. Hormon progesteron uvolňuje střevní svaly, proto se zpomaluje peristaltika a zvyšuje se tak možnost zácpy. Vlákna zácpě brání.

Kvarteto č. 3: Spoluúčastní se krvetvorby. U dětí nedostatek mědi způsobuje duševní a fyzickou retardaci (tzv. Mankesova choroba).

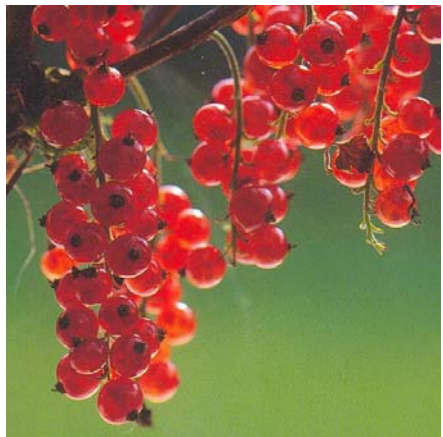
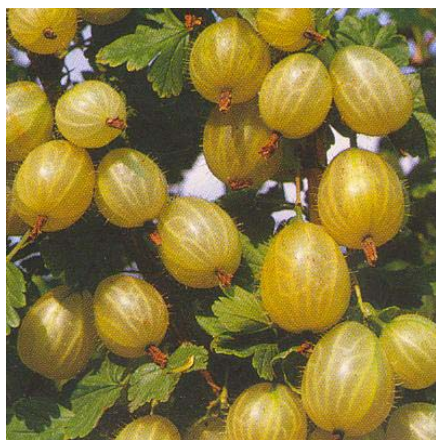

Kvarteto č. 5: Thyroxin.

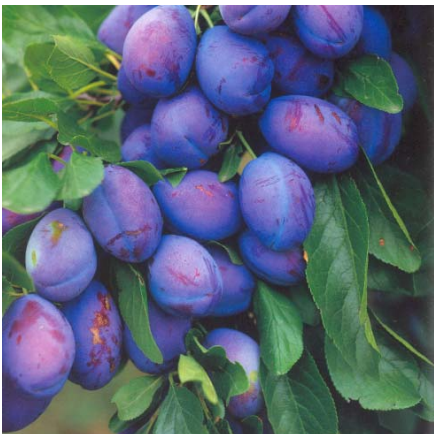
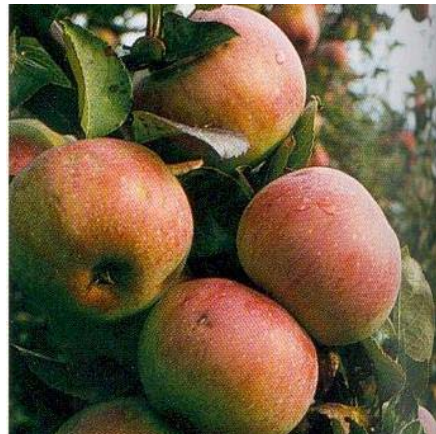
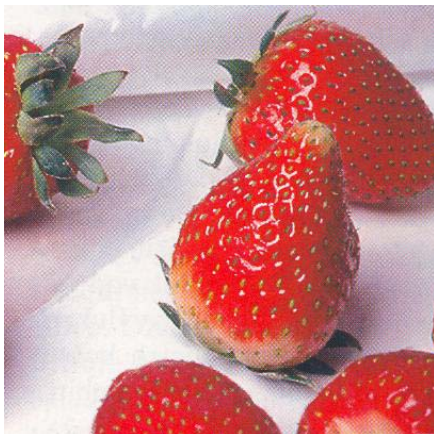
Kvarteto č. 6: Při nedostatku jodu v potravě může nastat porucha funkce štítné žlázy.

Kvarteto č. 7: Hemoglobin.

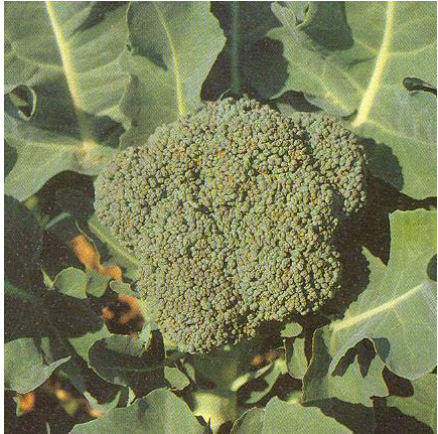
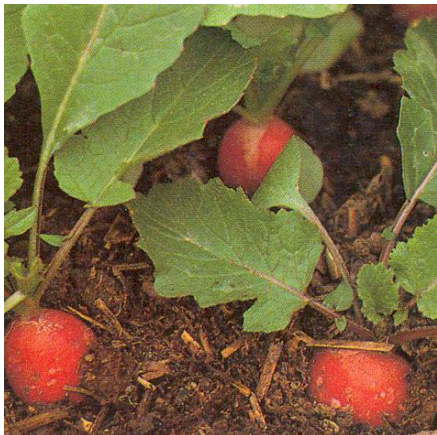
Kvarteto č. 8: Fe^{3+} .

BORŮVKY 1A		MALINY 1B		RYBÍZ ČERNÝ 2A		RYBÍZ ČERVENÝ 2B	
Ca (mg / 100 g)	10	Ca (mg / 100 g)	40	Ca (mg / 100 g)	46	Ca (mg / 100 g)	29
Fe (µg / 100 g)	740	Fe (µg / 100 g)	1000	Fe (µg / 100 g)	1290	Fe (µg / 100 g)	910
Cu (µg / 100 g)	97	Cu (µg / 100 g)	108	Cu (µg / 100 g)	141	Cu (µg / 100 g)	140
I (µg / 100 g)	2	I (µg / 100 g)	1	I (µg / 100 g)	1	I (µg / 100 g)	1
OSTRUŽINY 1C		BRUSINKY 1D		ANGREŠT 2C		KDOULE 2D	
Ca (mg / 100 g)	44	Ca (mg / 100 g)	14	Ca (mg / 100 g)	29	Ca (mg / 100 g)	10
Fe (µg / 100 g)	900	Fe (µg / 100 g)	500	Fe (µg / 100 g)	630	Fe (µg / 100 g)	600
Cu (µg / 100 g)	108	Cu (µg / 100 g)	170	Cu (µg / 100 g)	163	Cu (µg / 100 g)	101
I (µg / 100 g)	1	I (µg / 100 g)	5	I (µg / 100 g)	1	I (µg / 100 g)	2

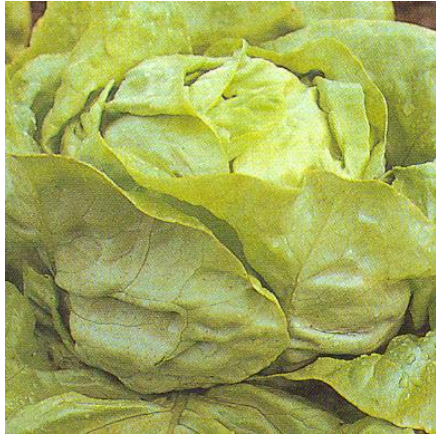
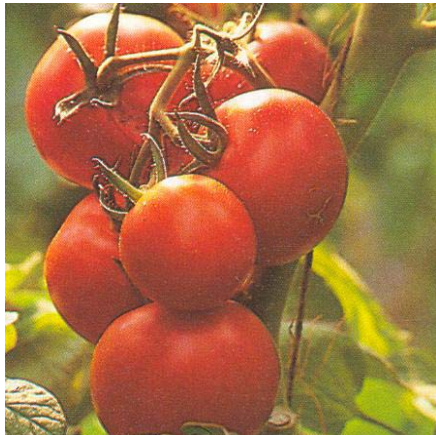
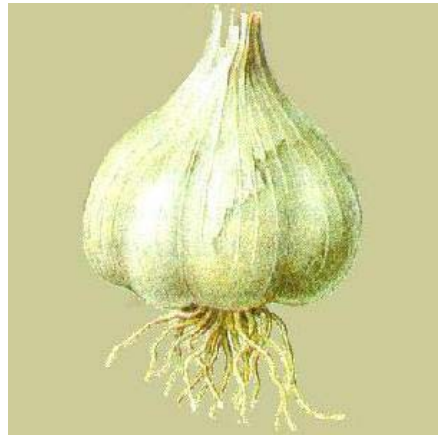

BROSKVE 3A		MERUŇKY 3B		VÍNO HROZNOVÉ 4A		HRUŠKY 4B	
Ca (mg / 100 g)	8	Ca (mg / 100 g)	16	Ca (mg / 100 g)	18	Ca (mg / 100 g)	10
Fe (µg / 100 g)	480	Fe (µg / 100 g)	650	Fe (µg / 100 g)	510	Fe (µg / 100 g)	260
Cu (µg / 100 g)	73	Cu (µg / 100 g)	134	Cu (µg / 100 g)	83	Cu (µg / 100 g)	72
I (µg / 100 g)	1	I (µg / 100 g)	1	I (µg / 100 g)	1	I (µg / 100 g)	1
ŠVESTKY 3C		TŘEŠNĚ 3D		JABLKA 4C		JAHODY 4D	
Ca (mg / 100 g)	14	Ca (mg / 100 g)	17	Ca (mg / 100 g)	7	Ca (mg / 100 g)	26
Fe (µg / 100 g)	440	Fe (µg / 100 g)	350	Fe (µg / 100 g)	480	Fe (µg / 100 g)	960
Cu (µg / 100 g)	95	Cu (µg / 100 g)	115	Cu (µg / 100 g)	53	Cu (µg / 100 g)	46
I (µg / 100 g)	1	I (µg / 100 g)	1	I (µg / 100 g)	1	I (µg / 100 g)	1

MRKEV 5A		BRAMBORY 5B		BROKOLICE 6A		KVĚTÁK 6B	
Ca (mg / 100 g)	41	Ca (mg / 100 g)	6	Ca (mg / 100 g)	105	Ca (mg / 100 g)	20
Fe (µg / 100 g)	2100	Fe (µg / 100 g)	403	Fe (µg / 100 g)	1300	Fe (µg / 100 g)	650
Cu (µg / 100 g)	52	Cu (µg / 100 g)	90	Cu (µg / 100 g)	126	Cu (µg / 100 g)	42
I (µg / 100 g)	4	I (µg / 100 g)	2	I (µg / 100 g)	15	I (µg / 100 g)	1
CELER 5C		ŘEDKVIČKY 5D		KEDLUBEN 6C		HRÁŠEK ZELENÝ 6D	
Ca (mg / 100 g)	68	Ca (mg / 100 g)	34	Ca (mg / 100 g)	68	Ca (mg / 100 g)	24
Fe (µg / 100 g)	530	Fe (µg / 100 g)	1500	Fe (µg / 100 g)	900	Fe (µg / 100 g)	1840
Cu (µg / 100 g)	116	Cu (µg / 100 g)	53	Cu (µg / 100 g)	47	Cu (µg / 100 g)	326
I (µg / 100 g)	3	I (µg / 100 g)	8	I (µg / 100 g)	1	I (µg / 100 g)	4

BÍLÉ ZELÍ 7A		SALÁT HLÁVKOVÝ 7B		OKURKY 8A		CUKETA 8B	
Ca (mg / 100 g)	46	Ca (mg / 100 g)	20	Ca (mg / 100 g)	15	Ca (mg / 100 g)	30
Fe (µg / 100 g)	500	Fe (µg / 100 g)	336	Fe (µg / 100 g)	500	Fe (µg / 100 g)	1500
Cu (µg / 100 g)	33	Cu (µg / 100 g)	49	Cu (µg / 100 g)	51	Cu (µg / 100 g)	45
I (µg / 100 g)	2	I (µg / 100 g)	3	I (µg / 100 g)	2	I (µg / 100 g)	2
ŠPENÁT 7C		RAJČATA 7D		ČESNEK 8C		CIBULE 8D	
Ca (mg / 100 g)	126	Ca (mg / 100 g)	9	Ca (mg / 100 g)	38	Ca (mg / 100 g)	31
Fe (µg / 100 g)	4100	Fe (µg / 100 g)	550	Fe (µg / 100 g)	1400	Fe (µg / 100 g)	500
Cu (µg / 100 g)	97	Cu (µg / 100 g)	60	Cu (µg / 100 g)	149	Cu (µg / 100 g)	46
I (µg / 100 g)	12	I (µg / 100 g)	1	I (µg / 100 g)	3	I (µg / 100 g)	2